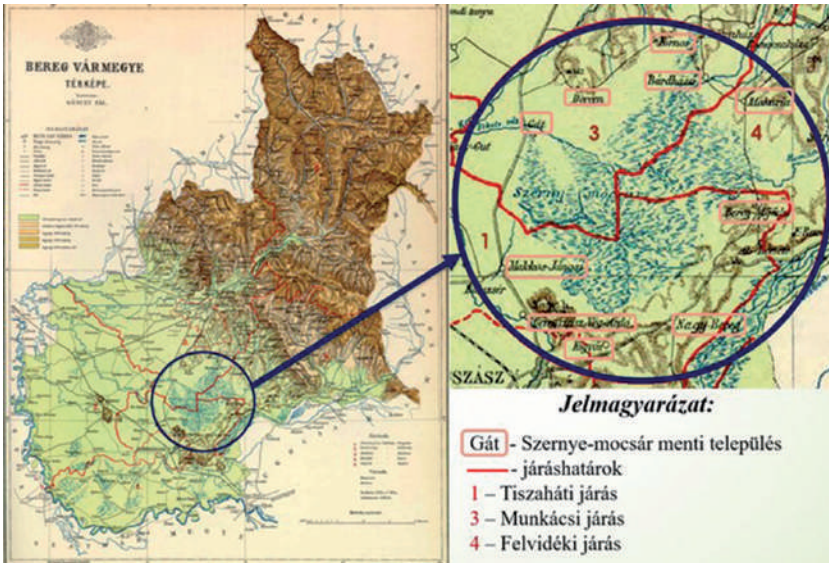

KOPASZ GYULA

AZ EGYKORI SZERNYE-MOCSÁR MENTI TELEPÜLÉSEK 1941–1979 KÖZÖTTI ETNIKAI SZERKEZETÉNEK VIZSGÁLATA

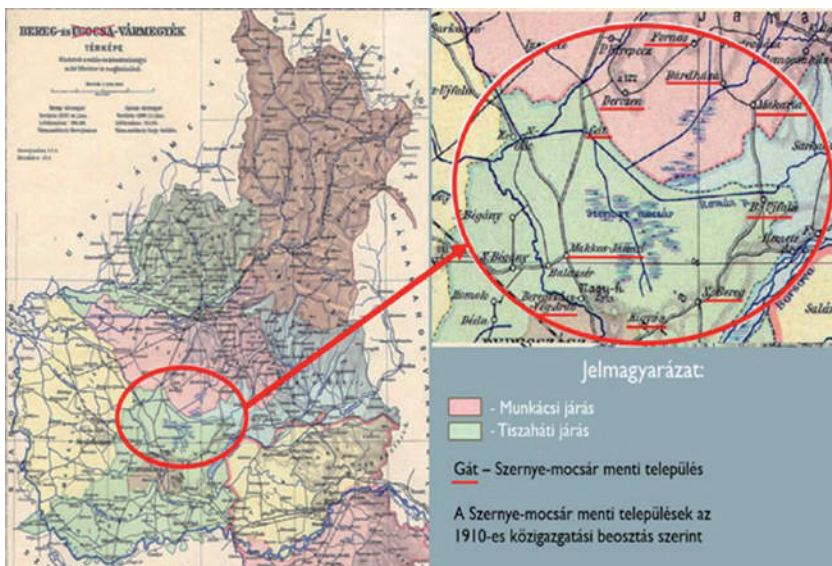
Az egykori Szernye-mocsár (vagy Fekete-mocsár, népiesen Szörnyei-láp, ukránul pedig Болото Серне, Чорне Болото) vidéke a mai Kárpátalja alföldi részének középpontjában található, az egykori Bereg vármegye, a mai Beregszászi- és Munkácsi járás tíz településének területét érinti (Botlik, 2001b). Ezek közül napjainkban Bárdháza és Makarja ruszin-ukrán település, Beregardó pedig közigazgatásilag már Beregszász város részét képezi. A többi kutatott község lakosságának döntő többsége magyar nemzetiségű, és

1. térkép. Bereg vármegye domborzati térképe a Szernye-mocsárral és a partján elterülő településekkel 1880-ban (saját szerkesztés Gönczy, 1880 alapján)

a történelmi viszontagságok ellenére megőrizték magyar többségű településszerkezetüket (Kopasz, 2017).

Bereg vármegye 1880-ban öt járásra volt felosztva (Munkácsi, Tiszaháti, Kaszonyi, Vereckei és Felvidéki). 1890-től hét járás (Alsóvereckei, Felvidéki, Latorcai, Mezőkaszonyi, Munkácsi, Szolyvai és Tiszaháti) és két rendezett tanácsú város (Munkács és Beregszász) alkotta. A vármegye központja 1867-től Beregszász volt (Molnár D., 2013). A kutatott települések közül a Munkácsi járás része volt Dercen, Gát (Csikósgoronnal), Bárdháza és Fornos. A Tiszaháti járáshoz tartozott Nagyberég, Beregújfalú, Makkosjánosi, Beregardó (Tasnáddal) és Kígyós. Makarja község a Felvidéki járás részét képezte (1. térkép), 1890-től pedig a Munkácsi járáshoz csatolták. Gát község 1890-től a Tiszaháti járás kötelékébe tartozott (2. térkép).

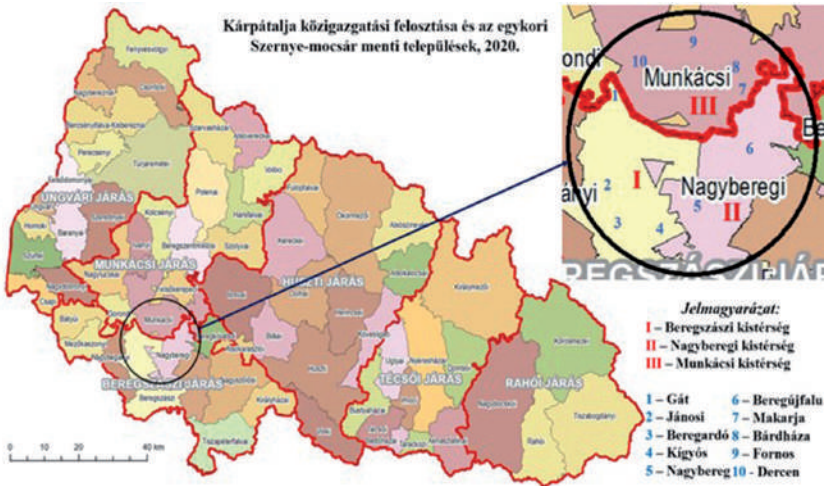

2. térkép. Bereg vármegye közigazgatási beosztása a Szernye-mocsár menti településekkel 1910-ben (saját szerkesztés Gönczy, 1910 alapján)

Beregardó települést 1946-tól Beregszász városához csatolták. Napjainkban Dercen, Fornos, Makarja és Bárdháza a Munkácsi járás részét képezi, a másik hat település pedig a Beregszászi járás része (Kopasz, 2017). A 2020-as decentralizációs közigazgatási reformot követően a kutatott települések három kistérség kötelékébe tartoznak: a beregszászihoz Gát, Jánosi (1995-től a tele-

pülés hivatalos neve) és Kigyós, a nagyberegihez Nagyberég és Beregújfalú, a munkácsihoz pedig Dercen, Fornos, Bárdháza és Makarja (3. térkép).

Jelen tanulmányban szeretném bemutatni a térség falvainak etnikai folyamatait az 1941-es magyarországi népszámlálástól az 1979-es szovjet censzusig, a kutatót települések nemzetiségi összetételének és népességszámának változásait, majd összehasonlítom a vizsgált perióduson belüli eredményeket.

3. térkép. Kárpátalja közigazgatási felosztása és az egykori Szernye-mocsár menti települések, 2020 (saját szerkesztés Molnár D., 2021 alapján)

ETNIKAI FOLYAMATOK ÉS A NÉPESSÉGSZÁM VÁLTOZÁSAI (1930–1941)

Az 1941-es népszámlálás idején a mai Kárpátalja területe a Szernye-kistájat is beleértve ismét Magyarország kötelékébe tartozott. Az egykori mocsár partján elterülő községek már az első bécsi döntést követően (1938. november 2.) visszakerültek Magyarországhoz. 1939. március 16-án a magyar honvédség csapatai az egy nappal azelőtt kikiáltott Kárpát-Ukrajna teljes területére bevonultak, így a csehszlovák időben Podkarpatszka Rusznak nevezett terület teljes egészében Magyarország része lett. Ezzel együtt megváltozott a közigazgatási felosztás is – a terület megnevezése Kárpátaljai Kormányzóság lett. Az 1939-ben visszaszerzett területeket előbb Ungi, Beregi és Máramarosi közigazgatási kirendeltségekre, majd a második bécsi

döntést követően (1940. augusztus 30.) az újjáalakult Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékre osztották fel. Bereg vármegye (1938–1940 között Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye) 3 járásból állt: Beregszászi, Munkácsi és Vásárosnaményi járásokból (*Csatáry et al., 2021*). A Beregszászi járáshoz tartozott ekkor Makkosjánosi, Beregardó, Beregújfalú, Nagyberég és Kígyós, a Munkácsi járáshoz Gát, Dercen és Fornos, a Beregi közigazgatási kirendeltség Munkácsvidéki járásához pedig Bárdháza és Makarja.

Kárpátalja lakossága a legutóbbi csehszlovákiai (1930) és az 1941-es magyarországi népszámlálás között 100 ezer fővel növekedett, és meghaladta a 850 ezer főt. Az államhatalom újabb változásának következtében a csehszlovák (cseh és szlovák) nemzetiségűek nagy része kitelepült vagy kitelepítették őket a területről (*Molnár D., 2013*).

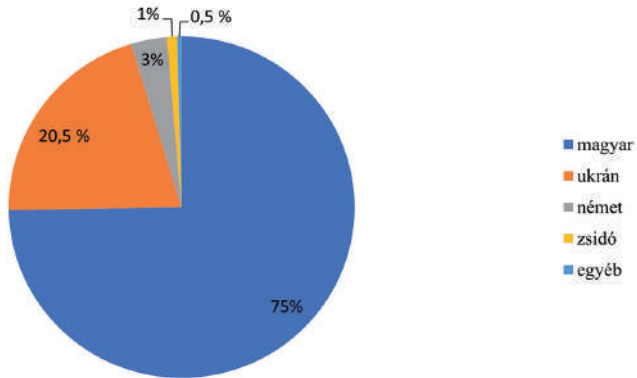
Az 1941-es magyarországi népszámlálás tartalmazza az anyanyelvi és a nemzetiségi kérdéskört egyaránt. Mivel az 1930-as, majd a szovjet érában megtartott népszámlálások is csupán a nemzetiségi kérdést vizsgálják, ezért az összehasonlító táblázatunkban a nemzetiségi adatokat vesszük alapul (amit összehasonlítunk az anyanyelvi mutatókkal).

Az etnikai folyamatokra nagy hatással volt az 1938-as első bécsi döntéssel kezdődő hatalomváltás, ami egy kisebb migrációt, illetve asszimilációs hullámot is elindított Kárpátalján. A 850 ezres lakosságból 500 ezren vallották magukat ukránnak (ruszinnak), magyarnak pedig 233 840 fő, ami kis híján duplája az 1930-as 117 ezres mutatónak. A népesség 27,3%-át tette ki ezzel a magyarság és 58,1%-át az ukrán közösség. Ez a magyarságot érintő ugrás-szerű növekedés annak köszönhető, hogy a kettős identitásúak ezúttal magyarnak vallották magukat, a csehszlovák érában idegen állampolgárságúnak nyilvánított személyek pedig (akiknek döntő többsége magyar nemzetiségű volt) visszakapták magyar állampolgárságukat. A csehszlovákok száma ezzel együtt ötödére csökkent, a Szernye-kistáj településein pedig mindössze 1 nagyberegi lakos vallotta anyanyelvének, 2 gáti lakos pedig nemzetiségének a szlovákokot. A cigányság száma 1941-ben még alig haladta meg az ezer főt, a kutatott településeken pedig csupán Makkosjánosi és Beregújfalú területén telepedtek le (*Molnár D., 2013*).

A népességszám növekedése és a magyarság arányának gyarapodása (71-ről 75%-ra) az egykori Szernye-mocsár partján elterülő települések összalakosságát tekintve is észrevehető (1. ábra), sőt a településenkénti lebontásban is jól látható. Itt nemcsak a magyarlakta falvakat hozhatjuk fel példaként,

hanem az ukrán településszerkezetű Makarját is, ahol, ha minimálisan is, de nőtt a magyarság száma és aránya. Ennél jóval szembetűnőbb Bárdháza lakosságának a nemzetiségi összetétele, ahol a legutóbbi népszámláláshoz képest 99 fővel többen vallották magyar nemzetiségűnek magukat, bár a 106 főből csupán 9-en jelölték meg anyanyelvüknek a magyart, ami összefüggésben van a fentebb említett tényezőkkel, miszerint a hatalomváltás után „divattá” vált magyarnak lenni.

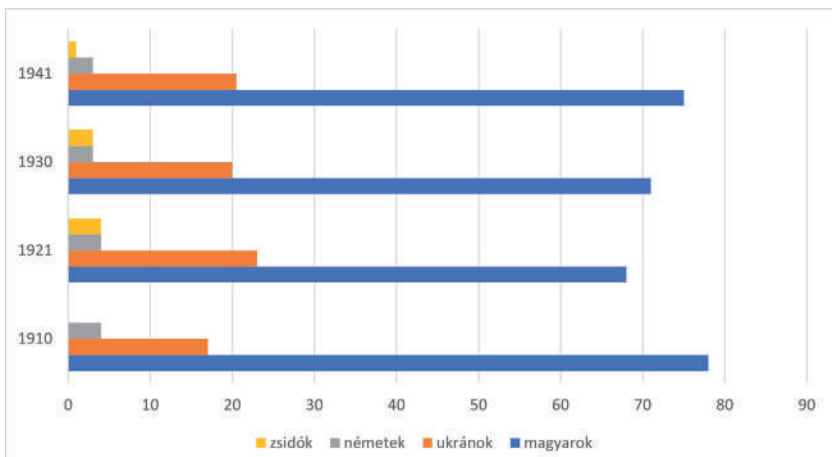
A Szernye-mocsár menti települések összlakosságának nemzetiségi összetétele 1941-ben

1. ábra. A Szernye-mocsár menti települések összlakosságának nemzetiségi összetétele 1941-ben (saját szerkesztés Sebők, 2024 alapján)

A legutóbbi népszámlálás óta közel 1700 fővel nőtt a kutatott települések összlakossága, a magyarságé pedig kis híján 1800 fővel (Gát magyar lakossága 433 fővel, Nagyberégé 356 fővel, Dercené 207 fővel gyarapodott). A legnagyobb mértékben Makarja, Gát, Beregardó és Beregújfalu összlakossága növekedett. Az ukránok száma 400 fővel lett több, mint 1930-ban, Makarján például 337 fővel nőtt a számuk. Gáton 130 fővel csökkent az ukránok száma, Beregújfaluban pedig 97 fővel nőtt a számuk, de Beregardóban is 157-tel több ukránt regisztráltak. Itt megemlíthetjük, hogy Tasnádtanya, amelyet a XIX. század végén alapítottak, a község külterületéhez tartozott (1945-ig). A csehszlovákok telepítési mozgalmának keretein belül, a lakosságkeverés céljából, a hegyvidéki járásokból (Ilosvai, Szolyvai, Ökörmezői) érkező ruszinok részére 25 telket osztottak ki, így 1933-ban 90 fővel gyarapodott az ukránok (ruszinok) száma (Sebestyén, 2020).

A németek száma 8 fővel emelkedett, de már csak két településen voltak jelen, Bárdházán 470-en (miközben 522-en vallották anyanyelvüknek a németet), és Gáton 3-an (de 9-en vallották anyanyelvüknek). A zsidók száma 398-ról 153 főre csökkent, de a kárpátaljai kormányzóság lakosságának még mindig a 9,2%-át alkották. A legtöbb zsidó a kistájon belül Makarján (58 fő) és Beregújfaluban (37 fő) élt, Bárdházán és Makkosjánosiban pedig nem találhatunk zsidó nemzetiségű lakost. A főbb etnikumok arányának változásait az 1910–1941 közötti időszakra vonatkoztatva a 2. ábrán szemléltetem.

2. ábra. A főbb nemzetiségek arányának változásai 1910 és 1941 között a Szernye-kistáj összlakosságán belül (saját szerkesztés a Magyar Statisztikai Közlemények, 1912 és Sebők, 2024 alapján)

A legutóbbi népszámláláshoz képest feltűnő változás, hogy már nem találkozhatunk a statisztikában idegen állampolgárságú személyekkel (1930-ban még 211-en voltak). A cigány nemzetiségűek 1930-ban még csak Beregardóban voltak jelen, 1941-ben már Makkosjánosiban (37 fő) és Beregújfaluban (40 fő) is megjelentek, viszont Beregardónál már nem szerepeltek a kimutatásban. Az egyéb kategóriába összesen 5 személyt sorolhatunk a 10 településről, 2-2 gáti és nagyberegi, illetve 1 makarjai lakost (az 1. ábrán a cigányság is ebbe a kategóriába lett besorolva). A települések nemzetiségi összetételét és az összlakosság számát az 1. táblázatban foglaltam össze.

1. táblázat. A Szernye-mocsár menti települések nemzetiségi összetétele 1941-ben (saját szerkesztés Sebők, 2024 alapján)

Település neve	Összlakosság (fő)	Magyar (fő)	Magyarok aránya (%)	Magyar anyanyelvűek (fő)	Ukrán (fő)	Német (fő)	Zsidó (fő)
Dercen	2017	2009	99,6	1989	4	-	4
Fornos	989	982	99,3	986	1	-	6
Bárdháza	1372	106	7,72	9	796	470	-
Makarja	1940	38	1,96	41	1843	-	58
Gát ¹	2240	2033	90,75	1990	174	3	26
Makkosjánosi	1219	1173	96,2	1205	9	-	-
Beregardó	1203	973	80,9	969	220	-	10
Kígyós	668	653	97,75	664	7	-	8
Nagybereg	2504	2471	98,7	2465	27	-	4
Beregújfalu	1755	1480	84,3	1487	198	-	37
ÖSSZESEN	15907	11918	74,92	11805	3279	473	153

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÉS A SZOVJET POLITIKA HATÁSAI A TÁJEGYSÉG ETNIKAI SZERKEZETÉRE. A NÉPESSÉGSZÁM VÁLTOZÁSAI (1941–1979)

A magyar közigazgatás 1944. október 15-én szűnt meg Kárpátalján, miután a magyar vezetőség elrendelte Ungvár városának kiürítését, amit nem sokkal később elfoglalt a Vörös Hadsereg. 1944. november 26-án a kommunisták a munkácsi Peremoha moziban hívták össze Kárpátontúli Ukrajna Népi Bizottságát, amely kikiáltotta a terület egyesülését az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasággal. Ezzel Kárpátalja a hatalmas Szovjetunió részévé vált (*Vehes*

¹ Csikógoronddal és Nyárasgoronddal együtt

et al., 2011). 1946. január 26-án az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsa létrehozta az USZSZK új közigazgatási egységét, a Kárpátontúli területet (Zakarpatszka oblaszty) (*Csatáry et al., 2021*). A Szernye-kistáj településeit is érintette az új közigazgatás, mivel 1945-ben megszüntették a tanyarendszert, így települési státuszt kapott az addig Gáthoz tartozó Csíkosgorond és Nyárasgorond (1991-ben megszünt, mivel elnéptelenedett teljesen), és a Beregardó részét képező Tasnádtanya (új nevén Tasnád). 1946-ban pedig Beregardót Beregszász városához csatolták. Az új felosztás szerint a kutatott települések két járás kötelékébe kerültek: Gát, Makkosjánosi, Kígyós, Nagyberég és Beregújfalu a Beregszászi járás része, míg Dercen, Fornos, Bárdháza és Makarja a Munkácsi járás része lett (ami napjainkig sem változott).

A szovjet hatóságok először 1959-ben, majd ezt követően 1970-ben, 1979-ben és utoljára két évvel a Szovjetunió megszűnése előtt, tehát 1989-ben tartottak népszámlálást.

A II. világháború (1939–1945) következtében jelentős változások történtek Kárpátalja népességén belül. 1946-ra 95 ezer fővel csökkent a terület lakossága az 1941-es adatokhoz képest (758 700 főre). Ennek egyik oka, hogy a Lengyelországból ide menekült zsidókat, akik nem tudták igazolni állampolgárságukat, kitelepítették. Számuk elérte a 13 ezer főt, de az 1944-es német megszállás alatt még további 84 ezer zsidót deportáltak (*Tóth, 2008*). A magyar lakosságot is érintették a következmények. A bevonuló Vörös Hadsereg elől több mint 5 ezer magyar menekült el a mai Magyarország területére (*Kocsis, 2001*). Ezenkívül a kárpátaljai magyar holokausztként emlegetett úgynevezett háromnapos munka, a malenykij robot is komoly veszteséget okozott a kárpátaljai magyar és német családoknak: 1944 őszén legalább 30 ezer 18 és 50 év közötti férfit hurcoltak el vidékünkéről a szovjetek (*Molnár D., 2012*). A kényszermunka halálos áldozatainak számáról nincsenek pontos adatok, de a források egy része 5 ezer fő körülire, más források ennél jóval többre teszik a számukat. Egy biztos, a kárpátaljai magyarság tragédiájává vált a szörnyű esemény (*Kocsis, 2001*). A korábban magyar többségű városokba ukránok és oroszok ezrei költöztek be a magyarok, zsidók és németek helyére.

Kárpátalja népességének etnikai összetétele lényegesen megváltozott a szovjet hatalomváltás, a magyarok és németek ellen elkövetett sztálini megtorlások (kényszermunka) és a zsidók deportálása (még a megszálló német csapatok által) folytán. Az 1941-ben és 1880–1910 között ruszinként bejegyzett lakosság ezután ukránként lett feltüntetve a népszámlálásokban, és az arányuk is jelentősen megugrott, mégpedig 58%-ról 82%-ra. A magyarok

Beregújfalú: malenykij robotra 139 férfit hurcoltak el a településről, közülük 45-en estek áldozatául az embertelen kényszermunkának. A községből 20-an vesztették életüket magyar katonaként a második világháborúban.

Dercen: a faluból 402 férfit hurcoltak el a „háromnapos munkára”, ebből 72-en vesztették életüket a zord körülmények között. A második világháborúban 23 derceni férfi esett el magyar katonaként védve hazáját.

Fornos: 1944 őszén 42 fornosi férfit hurcoltak el a sztálini légerekbe, közülük 20-an veszték oda (*Botlik–Dupka, 1993*).

Gát: a szovjet csapatok a Kárpátaljára való betörést követően egy hónap alatt, 1944. október 25-re a Dercen–Gát–Makkosjánosi vonalig nyomultak előre. Gát települést október 26-án harc nélkül foglalta el a Vörös Hadsereg, miután a magyar hadsereg visszavonult. Novemberben 131 gáti férfit vittek el malenykij robotra, akik közül 51-en haltak meg a légerek borzalmaiban. A községből 103-an harcoltak a magyar hadsereg kötelékében és 58-an haltak hősi halált a haza védelmében. Kárpátontúli Ukrajna és az USZSZK „újraegyesítésének” kikiáltása előtt javában zajlott a szovjet-ukrán propaganda, bár inkább megtévesztésként, csalásként emlegethetjük a történeteket. A szovjetek aláírásokat gyűjtöttek a magyar falvakban azzal az ürüggyel, hogy a helyiek akarják-e, hogy az elhurcolt férfiak hazajöjjenek a lágerből, valójában viszont azt írták alá velük, hogy kéri Kárpátalja „újraegyesülését” Szovjet-Ukrajnával. A turpisság akkor derült ki, amikor az ungvári múzeumban kiállították a magyarok aláírásaival is ellátott petíciókat, amit a gáti és derceni magyarok természetesen felismertek (*Botlik, 2001a*). Gát híres szülötte, Kovács Vilmos költő, a *Holnap is élünk* című regényében (1965) örökítette meg, hogyan élték meg a helyiek a 1944-es borzalmakat (*Botlik–Dupka, 1993*).

Kígyós: a településről 76 személyt kényszerítettek sztálini légerekbe, akik közül 28-an vesztették életüket.

Makkosjánosi: a község lakosaiból 106 férfit hurcoltak el malenykij robotra, közülük 22-en estek áldozatául a szándékos népirtásnak.

Nagybereg: a településről 221 férfit hurcoltak el, a sztálini terror halálos áldozatainak száma pedig 33 fő volt (*Botlik–Dupka, 1993*).

1947-től a kárpátaljai magyar fiatalok közül sokakat vittek munkaszolgálatra Donbasz (Donyec-medence) újjáépítésére, ahol sokan odavesztek a kegyetlen körülmények miatt. A történelmi egyházak – főleg a református és görögkatolikus – lelkeszei közül többeket elítéltek, munkatáborba küldtek vagy likvidáltak (*Véhes et al., 2011*). Mindezek ellenére Kárpátalja lakossága folyamatosan növekedett 1989-ig, köszönhetően az oroszok és ukránok tömeges betelepülésének.

1946 és 1989 között a Kárpátontúli terület összlakossága majdnem 500 ezer fővel növekedett, és meghaladta az 1 millió 252 ezer főt. A Beregszászi járásban 152%-os, a Munkácsiban pedig több mint 120%-os növekedés volt megfigyelhető (Szabó, 1993). Az 1959-es népszámláláskor az ukránok már a megye lakosságának 74,6%-át tették ki, míg a magyar nemzetiségűek aránya 15,8% volt (146 972 fő). A magyar nemzetiségűek között még ekkor is voltak, akik félték a szovjet hatóságok megtorlásától, így nem mindenki vallotta nemzetiségének a magyart. Ezenkívül fontos megemlíteni, hogy a görögkatolikus vallású magyarokat ukrán vagy szlovák nemzetiségűnek jegyezték be sok helyen. Tovább csökkent a német és zsidó lakosok aránya a megyében, viszont nagy mértékben gyarapodott a cigányok és románok száma, illetve aránya (Molnár D., 2013). 1959-ben közel ezer belarusz is élt már Kárpátalján, a Szernye-kistájon belül Gáton is telepítettek le néhány családot (Botlik, 2001a).

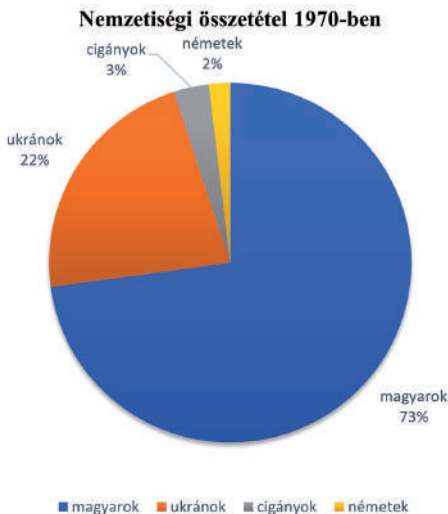
A kutatott települések összlakosságának etnikai összetétele (3. ábra) jól mutatja, hogy a megyei tendenciák a kistájon belül is érvényesültek: csökkent a magyar és német nemzetiségűek aránya, illetve nőtt az ukránoké.

3. ábra. A Szernye-mocsár menti települések összlakosságának nemzetiségi összetétele 1959-ben (Saját szerkesztés Szabó, 1993 és Botlik–Dupka, 1993 alapján)

1970-ben már túllépte az 1 millió főt Kárpátalja lakossága (pontosan 1 millió 56 ezer 799 fő). A magyar nemzetiségűek száma ebben az évben 151 949 fő volt, ami 1979-re 158 446 főre növekedett (az összlakosság

13,7%-a) (Molnár D., 2013). A kutatott települések összlakossága 2352 fővel nőtt és 18 460 főre emelkedett. A magyarok aránya nőtt a két népszámlálás között, számbelileg pedig az összes etnikum gyarapodott 1959-hez képest (4. ábra). A magyarok népességszáma közel 2 ezer fővel, az ukránoké és a cigányoké csaknem 200 fővel gyarapodott.

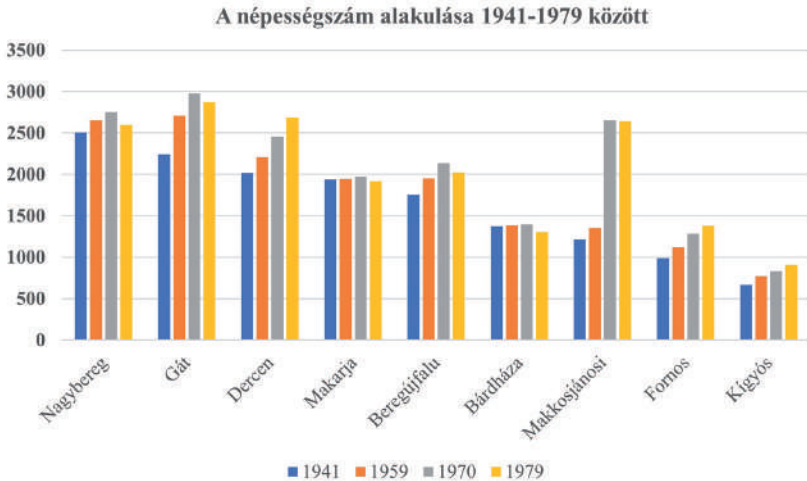
4. ábra. A Szernye-mocsár menti települések összlakosságának nemzetiségi összetétele 1970-ben (saját szerkesztés Szabó, 1993 és Botlik–Dupka, 1993 alapján)

Ami az általunk kutatott településeket illeti, Gáton 1976-ban 60 gyermek született, ami jóval magasabb, mint a halálozások száma (26 fő). 1982–1988 között a halálozások száma már sok esetben felülmúlta a születéseket, 1983-ban például 45-en haltak meg és csupán 38-an születtek a településen (Botlik, 2001a).

A felekezetiileg egységes Dercen (1989-ig 98%-a református vallású) lakosságát kutatva folyamatos növekedést figyelhetünk meg 1970-től 1984 decemberéig, majd 1986 januárjától 1993 végéig úgyszintén (1985-ben 4 fős csökkenés). A legnagyobb számú növekedés 1974-ben volt, amikor 57 született gyermekre 24 halálozás jutott (+33 fő a természetes népszaporulat) (Kopasz, 2015).

1959–1970 között a Szernye-mocsár menti települések népességén belül a magyarok aránya 1%-os növekedést mutat, ahogy a cigányoké is, viszont az ukránoknál 2%-os csökkenést figyelhetünk meg (4. ábra).

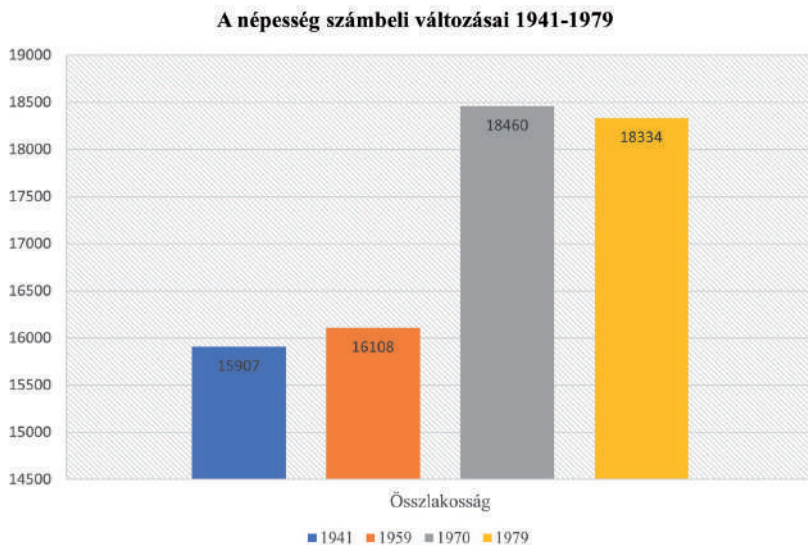
Az 5. ábra segítségével megállapítható, hogy 1941–1979 között Makarja és Bárdháza települések esetében nem történt jelentős változás a népesség számának alakulását illetően. Kígyós, Fornos és Dercen lakosságszáma dinamikusan növekedett az időszakban. 1979-re a 2690 fős Dercen utolérte Nagybereget (2599 fő), a térség legnépesebb településévé pedig Gát lépett elő 2873 fős lakosságával. Nagybereg és Gát esetében 1970–1979 között némi népességcsökkenést fedezhetünk fel. Gát település népessége 1970-ig folyamatosan növekedett, ami a cigányok (200–250 fő) betelepülésének is köszönhető. Beregújfalú lakosságszáma is átlépte a 2 ezres határt, bár 1970 után kisebb népességcsökkenés figyelhető meg. Szembetűnő a változás Makkosjánosi esetében, ami azzal magyarázható, hogy 1967–1993 között a társközsége, Balázsér lakosságát is ide számolták. Makkosjánosi 2640 fős lakosságával 1979-re az egykori Szernye-mocsár partján elterülő települések közül Gát és Dercen után a legnépesebbnek számított, megelőzve a 2600 fő alá csökkent Nagybereget.

5. ábra. A népességszám alakulása 1941-1979 között (saját szerkesztés a Sebők, 2024, és Botlik–Dupka, 1993 alapján)

A 6. ábra szemlélteti a kutatott települések összlakosságának számbeli változásait. Annak ellenére, hogy 1959-ben már Beregardó nélkül szerepelnek az összesített adatok (mivel 1946-tól Beregszász része az addigi

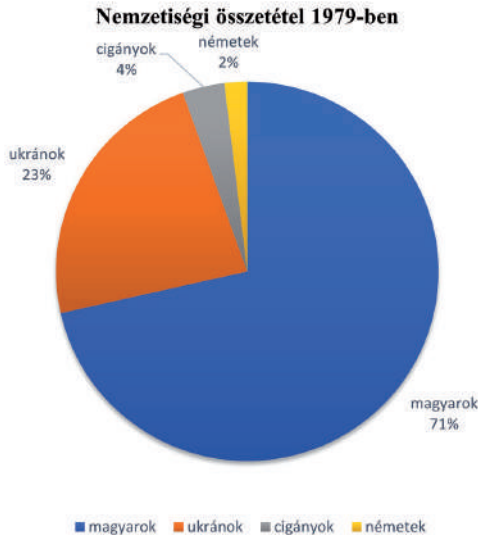
önálló község), mégis nőtt a lakosság száma. 1970-re jelentős gyarapodás figyelhető meg, amihez a pozitív népszaporulaton kívül hozzájárult az is, hogy Makkosjánosihoz csatolták Balazsér községet. 1979-ben kis mértékű csökkenés látszik a diagrammon, ami ellentétes a megyei mutatókkal.

6. ábra. A Szernye-kistáj összlakosságának számbeli változásai 1941-1979 között (saját szerkesztés a Sebők, 2024, és Botlik-Dupka, 1993 alapján)

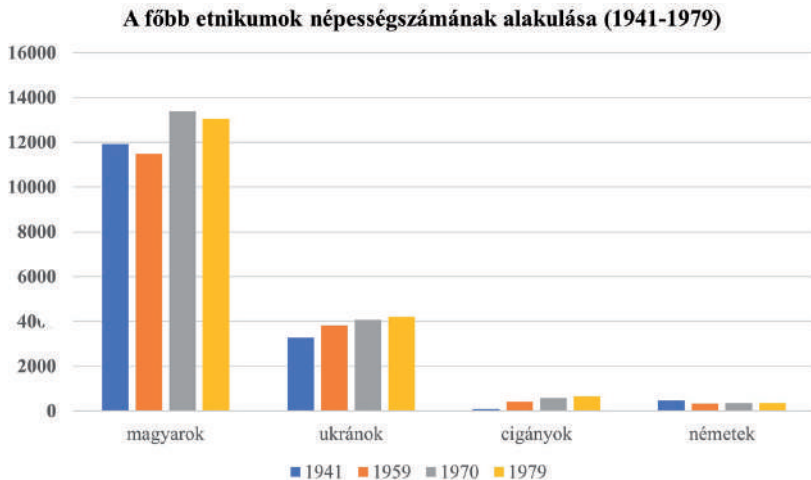
A megyei tendenciához hasonlóan az egykori Szernye-mocsár menti településeken is nőtt az ukránok száma, ahogy a cigányoké is, de a legtöbb község nemzetiségei között találhatunk már oroszokat, sőt románokat is (a betelepített moldovaiak egy része vallotta magát a román etnikumhoz tartozónak). Csökkent viszont 1941-hez képest a németek száma (1959–1979 között kis mértékben gyarapodott), és fokozatosan eltűnt a magát zsidónak valló népesség. A magyarok és ukránok után hosszú évtizedekig a németek és a zsidók alkották a legnagyobb nemzeti közösséget, 1959-re pedig már a cigány volt a harmadik legnépesebb etnikum a kistájon belül (8. ábra). A legtöbb magyar Dercenben, Gáton és Makkosjánosiban élt 1959–1979 között, míg a legtöbb ukrán Makarján, Bárdházán és Makkosjánosiban. A cigányok Gáton, Beregújfaluban és Nagyberegen éltek nagy számban,

míg Dercenben, Fornoson, Kígyóson, Makarján és Bárdházán nem találkozhattunk az etnikum képviselőivel. Ezenkívül oroszoknak Nagyberegen és Kígyóson vallották magukat a legtöbben, németek pedig csupán Bárdházán éltek a kutatott települések közül. 1979-ben minimális csökkenés figyelhető meg a magyar etnikumon belül (-344 fő), az ukrán, a cigány, a német és az orosz nemzetiségű népesség száma pedig valamelyest gyarapodott 1970-hez képest (7. ábra). 1970–1979 között a Szernye-mocsár menti települések népességén belül a magyarok aránya 1%-kal esett, a cigányoké és az ukránoké pedig 1-1%-kal gyarapodott.

7. ábra. A Szernye-mocsár menti települések összlakosságának nemzetiségi összetétele 1979-ben (saját szerkesztés Szabó, 1993 és Botlik–Dupka, 1993 alapján)

Láthatjuk, hogy a legnépesebb nemzetiség továbbra is a magyar volt. A II. világháború fentebb említett következményei kihatottak a magyar és a német etnikum létszámának csökkenésére is, azzal a különbséggel, hogy a magyarság száma 1959 és 1970 között ismét megnőtt, majd 1979-re valamelyest csökkent. A német nemzetiségűek száma az 1959–1979 közötti időszakban számottevően már nem változott. Az ukránok és a cigányok népességszáma 1941-hez képest dinamikus növekedést mutat 1979-ig.

8. ábra. A főbb etnikumok népességszámának alakulása a Szernye-kistáj összlakosságán belül 1941–1979 között (saját szerkesztés a Sebők, 2024, Szabó, 1993 és Botlik–Dupka, 1993 alapján)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Botlik József, 2001: *Gát*. Száz Magyar Falu Könyvesháza. Budapest. 230 o.
2. Botlik József, 2001: *Volt egyszer egy Szernye-mocsár II.* – Honismeret, 29. évf. 6. sz. Budapest. 76–85. o.
3. Botlik József–Dupka György, 1993: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján.* - Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest. 359 o.
4. Csatáry György et al (Braun László, Csatáry György (szerk.), Császáz István, Dancs György, Darcsi Karolina, Dobos Sándor, Hires-László Kornélia, Kész Barnabás, Molnár D. Erzsébet, Molnár D. István, Molnár Ferenc, Orosz Ildikó, Rác Béla, Suslik Ádám, Szakál Imre, Szamorovszkyné Nagy Ibolya, Szőlősi Nóra, Váradi Natália), 2021. *Kárpátalja története: örökség és kihívások*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, RIK-U Kiadó, Beregszász–Ungvár. 788 o.
5. Gönczy Pál, 1880: *Bereg vármegye domborzati térképe*. Elektronikus forrás. Hozzáférés módja: https://hu.wikipedia.org/wiki/Bereg_v%C3%A1rmege. Letöltés ideje: 2022. 11. 25.
6. Gönczy Pál, 1910: *Bereg vármegye közigazgatási térképe*. Elektronikus forrás. Hozzáférés módja: <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/vmlista.htm>. Letöltés ideje: 2022. 11. 25.
7. Kocsis Károly, 2001: *Kárpátalja mai területének etnikai térképe*. Magyar Tudományos Akadémia. Kisebbség Kutató Intézet. Budapest.
8. Kopasz Gyula, 2017: *A Szernye-mocsár menti települések nemzetiségi összetétele 1880 és 1910 között*. Historia est magistra vitae. Lehoczky Tivadar Helytörténeti és Néprajz-tudományi Konferencia anyagai. Ungvár–Budapest. 71–77. o.
9. Kopasz Gyula, 2015: *Dercen község demográfiai változásai 1784–2013 között*. Scientia Denique, V. évfolyam, 1. kiadás. Uzsdruk. Ungvár. 57–64. o.

10. Lizanec Péter, 1990: *Helységnevek Kárpátalján*. Ung-vidéki Hírek. 1990. december 25.
11. *Magyar Statisztikai Közlemények, 1912: A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. Első rész, A népesség főbb adatai. Szerk.: Dr. Vargha Gyula – Atheneum. Budapest. 880 o.
12. Molnár D. Erzsébet, 2012: *A polgári lakosság Magyarországról és a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátaljáról történő kényszermunkára hurcolásának összehasonlító elemzése*. „Így maradtok meg hívivőnek...” In memoriam Soós Kálmán. Tanulmányok Soós Kálmán emlékére. PoliPrint. Ungvár. 256 o.
13. Molnár D. István, 2013: *A hatalmváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig* (egyetemi doktori értekezés). Debreceni Egyetem, Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 142 o.
14. Molnár D. István, 2021: *Kárpátalja lakosságának területi eloszlása az újonnan kialakított közigazgatási rendszer tükrében*. Társadalomtudományi tanulmányok. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának tanulmánykötete. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár. 348 o.
15. Sebestyén Zsolt, 2020: *Kárpátalja helységnevei*. Pro Print Kft., Nyíregyháza. 530 old.
16. Sebők László, 2024: *Kárpátalja településeinek etnikai és felekezeti statisztikája, 1870–2001*. Elektronikus adatbázis. Hozzáférés módja: <https://kisebbssegkutato.tk.hu/sebok-laszlo-karpatalja-statisztikaja-1870-2001>. Letöltés ideje: 2024. 01. 03.
17. Szabó László, 1993: *Kárpátaljai demográfiai adatok*. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest. 87 o.
18. Tóth Gábor, 2008: „Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó”. Deportálások Kárpátalján a második világháború idején. Műhely tanulmány 32. Budapest.
19. Vehes et al. (Vehes Mikola, Molnár D. István, Molnár József, Osztapec Jurij, Oficinszkij Roman, Tokar Marian, Fedinec Csilla, Csernicskó István), 2011: *Kárpátalja évszámokban 1867–2010*. Studia Regionalistica. Hoverla Kiadó. 388 o.